

Eleştirel Perspektifinden Boşanma ve Tek Ebeveynli Aile: Toplumsal Söylemler ve Kur'an'ın Hakikati

Abdullah ÖZÜÇALIŞIR¹

Öz

Bu makale, boşanma ve tek ebeveynli aile olgusunu eleştirel bir perspektifle incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüz toplumlarında boşanma, çoğu zaman bireysel bir başarısızlık ya da aile kurumunun çöküşü olarak yorumlanmakta, tek ebeveynli aile ise eksik, sorunlu veya kırılmalı bir yapı şeklinde etiketlenmektedir. Bu tür olumsuz söylemler, yalnızca boşanmış bireylerin sosyal kimliklerini ve psikolojik dengelerini sarsmakla kalmamakta, aynı zamanda tek ebeveynli ailelerde yetişen çocukların benlik algılarını da derinden etkilemektedir. Nitekim toplumsal söylemin ürettiği bu damgalama, bireylerin yaşam kalitesini düşürmekte, aile bağlarını zayıflatmakta ve sosyal dışlanmayı tetiklemektedir. Bununla birlikte bu çalışma, söz konusu olguları Kur'an'ın perspektifiyle yeniden değerlendirmeyi hedeflemektedir. Kur'an, boşanmayı yalnızca kaçınılması gereken bir durum olarak değil, kimi zaman zaruri bir çözüm ve bireysel bir hak olarak ele almaktadır. Boşanma, Kur'an'da tarafların onurunu, haklarını ve insani değerlerini korumaya yönelik hikmetli hükümler çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu yönüyle Kur'an, aileyi korumakla birlikte bireyi de ihmal etmeyen dengeli bir yaklaşım sunmaktadır. Makale, ayrıca İslam'ın aile yapısına yüklediği değerleri ve sorumlulukları vurgularken, tek ebeveynli ailelerin de İslam'ın çerçevesi içinde saygın, işlevsel ve sağlam bir yapıya sahip olabileceğini ortaya koymaktadır. Böylece çalışmanın temel amacı, boşanma ve tek ebeveynlik üzerine şekillenen toplumsal yargıları sorgulamak, Kur'an'ın hikmetli ve bütüncül yaklaşımıyla bu kalıpları kırmak ve alternatif bir bakış açısı geliştirmektir. Sonuç olarak bu makale, toplumsal söylemler ile Kur'an hakikatini karşılaştırarak, boşanma ve tek ebeveynli aile olgusunun yalnızca bir eksiklik veya başarısızlık olarak değil; İslami öğretiler doğrultusunda onurlu, işlevsel ve güçlü bir toplumsal yapı olarak da değerlendirilebileceğini göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Tefsir, Tek Ebeveynli Aile, Eleştirel Perspektif, Toplumsal Söylemler.

From a Critical Perspective: Divorce and Single-Parent Families - Societal Discourses and the Quran's Truth

Abstract

This article aims to examine the phenomenon of divorce and single-parent families from a critical perspective. In contemporary societies, divorce is often perceived as an individual failure or the collapse of the family institution, while single-parent families are commonly labeled as incomplete, problematic, or fragile. Such negative discourses not only undermine the social identity and psychological well-being of divorced individuals but also deeply affect the self-perception of children raised in single-parent households. Indeed, the stigmatization produced by social narratives tends to lower the quality of life, weaken family bonds, and trigger social exclusion. However, this study seeks to reassess these phenomena through the perspective of the Qur'an. The Qur'an does not portray divorce merely as an undesirable outcome but also acknowledges it as a legitimate solution and an individual right under certain circumstances. Divorce, as addressed in the Qur'anic discourse, is regulated within a framework of wisdom that safeguards the dignity, rights, and humanity of all parties involved. In this sense, the Qur'an offers a balanced approach that protects the family as a social institution while simultaneously preserving the rights and freedom of the individual. Furthermore, the article highlights the values and responsibilities that Islam attributes to the family unit and argues that single-parent families, too, can embody a dignified, functional, and resilient structure within the framework of Islamic principles. The central aim of this study is to challenge entrenched societal judgments regarding divorce and single parenthood, to deconstruct the stereotypes surrounding these issues, and to provide an alternative perspective inspired by the Qur'an's holistic and wise approach. In conclusion, this article endeavors to demonstrate that divorce and single-parent families should not be understood merely as a sign of deficiency or failure, but rather as potential forms of family life that, when guided by Islamic teachings, can maintain dignity, functionality, and social strength.

Keywords: Tafsir, Divorce, Single-Parent Family, Critical Perspective, Societal Discourses.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, abduallah.derik@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7173-4752

Giriş

Aileyi, toplumun en temel yapı taşı olarak tanımlamak, insanlık tarihi boyunca değişmeyen bir gerçekliktir. Ancak bu temel yapının formu, modern çağın getirdiği sosyal, ekonomik ve kültürel dönüşümlerle birlikte önemli farklılaşmalar göstermektedir. Geleneksel aile modellerinin yanı sıra, günümüzde boşanma ve tek ebeveynli aileler gibi olgular, toplumsal manzaranın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir². Bu değişimler, sadece demografik birer veri olmanın ötesinde, bireylerin yaşam algılarını, toplumsal ilişkileri ve hatta gelecek nesillerin gelişimini derinden etkileyen karmaşık dinamikler barındırmaktadır. Ne var ki, bu denli hayati bir konu, sıklıkla toplumsal önyargıların, basmakalıp düşüncelerin ve idealize edilmiş "norm"ların gölgesinde kalabilmektedir. Boşanmış bireyler ve tek ebeveynli aileler, çoğu zaman bir "eksiklik" veya "başarısızlık" hikâyesi olarak etiketlenerek, manevi ve sosyal bir yükün altında ezilebilmektedir.

Bu makale, işte tam da bu noktada, hâkim toplumsal söylemleri sorgulayıcı ve eleştirel bir mercek altına almayı hedeflemektedir. Toplumun boşanma ve tek ebeveynliğe dair geliştirdiği algıların, kutsal metnimiz Kur'an'ın hakikati ile ne denli örtüştüğünü derinlemesine incelemek, çalışmamızın temel motivasyonudur. Bir tefsirci olarak, Kur'an'ın bu konulardaki evrensel mesajını, dönemsel ve kültürel katmanlardan arındırarak, adaletin, merhametin ve insan onurunun ön planda tutulduğu bir perspektiften sunmak, bu makalenin ana misyonudur. Amacımız, sadece sosyolojik bir durumu analiz etmek değil, aynı zamanda Müslüman toplumların bu hassas konuya daha sağlıklı, daha anlayışlı ve Kur'an'ın ruhuna uygun bir yaklaşım geliştirmelerine katkıda bulunmaktır. Bu sayede, boşanmış bireylerin ve tek ebeveynli ailelerin maruz kaldığı toplumsal damgalanmayı azaltarak, onların da toplumun ayrılmaz ve değerli bir parçası olduğu gerçeğini vurgulamayı arzuluyoruz.

Günümüz toplumları, aile yapılarında köklü değişimlere sahne olmaktadır. Geleneksel çekirdek aile modelinin yanı sıra, boşanma oranlarındaki artışa paralel olarak tek ebeveynli aileler de giderek daha görünür ve yaygın bir sosyolojik olgu haline gelmiştir. Bu dönüşüm, sadece demografik bir istatistik olmanın ötesinde, bireylerin yaşam kalitesi, çocukların gelişimi ve toplumsal refah üzerinde derin etkiler bırakmaktadır. Özellikle modernitenin getirdiği bireyselleşme, kadınların işgücüne katılımı ve değişen ekonomik koşullar, aile kurumunu farklı dinamiklerle yüzleşmeye zorlamaktadır. Toplumsal normlar ve beklentiler de bu hızlı değişim karşısında adaptasyon sorunları yaşayabilmektedir³.

Boşanma, her ne kadar yasal bir hak ve bazen zorunlu bir çıkış yolu olsa da, hala birçok kültürde ve toplum kesiminde bir "başarısızlık" ya da "ayıp" olarak algılanabilmektedir. Bu algı, boşanmış bireyler üzerinde yoğun bir sosyal baskı ve damgalama oluşturarak, onların yeniden hayata tutunma süreçlerini zorlaştırmaktadır.

² Elif Altundere, "Aile Kavramının Yeniden İnşası: Tek Ebeveynli Ailelerde Aile Algısı". *Sosyal Aktörler ve Deneyimler Dergisi*, 3 (2024), 70-77.

³ Elif Dere Turmuş ve Özgür Kahya Nizam, "Türkiye’de Değişen Aile Dinamiklerinin Boşanma ile Oluşan Tek Ebeveynli Aileler Üzerinden Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği", *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 8/6 (2025), 400.

Aynı şekilde, tek ebeveynli aileler de, çoğu zaman "eksik" ya da "sorunlu" addedilerek, toplumsal destek mekanizmalarından yoksun kalma ve ayrımcılığa uğrama riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu durum, hem ebeveynlerin hem de çocukların psikososyal iyilik hallerini olumsuz etkileyebilmektedir.

Bu çalışmada, boşanma ve tek ebeveynli aile olgusunun yalnızca sosyolojik veya psikolojik boyutlarıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda derinlemesine bir tefsirci bakış açısıyla ele alınmasının önemi vurgulanacaktır. Kur'an'ın bu konulardaki yaklaşımı, genellikle toplumsal kabullerin gölgesinde kalmış ya da yanlış yorumlanmış olabilmektedir. Dolayısıyla, konuya İslam'ın ana kaynaklarından yola çıkarak, eleştirel bir mercekten bakmak, hem mevcut algıları sorgulamak hem de daha sağlıklı bir toplumsal anlayış geliştirmek adına elzemdir.

Toplumda, aile denince akla gelen ilk imge, genellikle anne, baba ve çocuklardan oluşan "çekirdek aile" modelidir⁴. Bu model, zaman zaman idealize edilerek, diğer aile yapılarını "anormal" ya da "norm dışı" gösteren bir zemin oluşturmaktadır. Boşanma, bu idealin dışına çıkıldığı an olarak görülmekte ve beraberinde birçok olumsuz kalıp yargı ve önyargıyı getirmektedir⁵. "Çocuklar boşanmadan zarar görür," "boşanmış kadın/erkek yalnız kalmaya mahkûmdur," "tek ebeveynli aileler dağılmaya mahkûmdur" gibi ifadeler, bu olumsuz söylemlerin tipik örnekleridir. Bu söylemler, bireylerin kendi yaşam tercihlerini belirlemede özgürlüklerini kısıtlamakta ve onları suçluluk duygusuyla başa bırakabilmektedir.

Bu yaygın algıların kökeninde, dinsel, kültürel ve hatta ekonomik faktörlerin karmaşık bir etkileşimi yatmaktadır. Bazı dini yorumlar boşanmayı "Allah'ın en sevmediği helal" olarak vurgulayarak, bireyler üzerinde ağır bir manevi baskı oluştururken, geleneksel kültürler de boşanmayı bir "aile ayıbı" olarak görebilmektedir. Medyanın boşanmayı ve tek ebeveynliği dramatik ve olumsuz bir tabloyla sunması da, bu algıların pekişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bütün bunlar, tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı toplumsal dışlanma ve stigmatizasyonun zeminini hazırlamaktadır. Bu durum, özellikle çocukların akran ilişkilerinde, okul hayatlarında ve genel sosyalleşme süreçlerinde ciddi zorluklar yaşamalarına neden olabilmektedir.

Bu makale, bu toplumsal söylemlerin ve "norm" algısının ne denli gerçekçi olduğunu, Kur'an'ın öğretileriyle ne kadar uyumlu olduğunu sorgulayacaktır. Amacımız, bu kalıp yargıları kırarak, tek ebeveynli ailelerin de sağlıklı, mutlu ve işlevsel olabileceği gerçeğini vurgulamaktır. Toplumsal söylemlerin eleştirel bir analizi, konuya dair daha adil ve kapsayıcı bir bakış açısı geliştirmenin ilk adımıdır.

Boşanma ve tek ebeveynli aile konusu, genellikle sosyologların, psikologların veya hukukçuların çalışma alanı olarak görülse de, tefsirci bir bakış açısıyla ele alınması zaruridir. Zira İslam toplumlarında aile kurumuna dair algı ve pratikler, büyük ölçüde dini referanslarla şekillenmektedir. Ancak bu referansların, bazen tarihsel, kültürel veya

⁴ Armağan Köseoğlu, S. - Yıldız, Yelda. "Tek Ebeveynli Çocukların Yaşam Deneyimleri". *HAYEF Journal of Education* 15/2 (Kasım 2018), 80-98.

⁵ Özge Genç, *Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2019), 55.

dönemsel yorumlarla harmanlanarak, Kur'an'ın orijinal mesajından uzaklaştığı görülmektedir. Özellikle boşanma gibi hassas bir konuda, Kur'an'ın evrensel adalet ve merhamet ilkeleri yerine, geleneksel fıkhi yorumların ya da kültürel baskıların öne çıktığı durumlar mevcuttur⁶.

Bu konuyu Kur'an'ın kendi bütünlüğü içerisinde, ayetlerin siyak ve sibak bağlamını dikkate alarak ve tarihsel arka planıyla birlikte değerlendirmek, çarpık algıların düzeltilmesi için hayati öneme sahiptir. Kur'an, boşanmaya dair ayetlerde (özellikle Bakara 2:226-242 ve Talak Suresi) sadece yasal hükümleri değil, aynı zamanda eşler arasındaki ahlaki sorumlulukları, çocukların haklarını ve boşanma sonrası döneme dair insani prensipleri de vurgulamaktadır. Bu ayetlerin derinlemesine incelenmesi, boşanmanın sadece bir ayrılık değil, aynı zamanda yeni bir başlangıç ve sorumluluklar zinciri olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu eleştirel tefsir yaklaşımı, günümüz Müslüman toplumlarının karşılaştığı sorunlara, Kur'an'dan ilham alarak çözüm üretme potansiyeli taşımaktadır. Zira Kur'an'ın mesajı, statik değil, dinamik ve her dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek esnekliğe sahiptir. Bu bağlamda, tefsirci bakış açısı, boşanma ve tek ebeveynliğe dair modern sorunlara, Kur'an'ın ebedi ve evrensel hakikatleri ışığında nasıl yaklaşılacağına dair yeni pencereler açacaktır.

Bu makalenin temel amacı, boşanma ve tek ebeveynliğe dair toplumsal söylemlerin ve yerleşik kalıp yargıların, Kur'an'ın hakikati ile ne kadar örtüştüğünü eleştirel bir tefsir perspektifinden sorgulamaktır. Makale, yaygın toplumsal algıların aksine, Kur'an'ın boşanmayı insani bir hak ve belirli durumlarda meşru bir çözüm yolu olarak gördüğünü, tek ebeveynli ailelerin ise İslam'ın ruhunda yer alan merhamet, adalet ve kapsayıcılık ilkeleri doğrultusunda güçlü ve işlevsel bir yapıya sahip olabileceğini savunmaktadır.

Bu çalışma, toplumsal söylemlerin dini referansları yanlış yorumlayarak ya da bağlamından kopararak nasıl olumsuz bir etiketlemeye yol açtığını ortaya koymayı hedeflemektedir. Tez cümlemiz şudur: Kur'an, boşanmayı bir "çözüm" ve tek ebeveynliği "güçlü" bir aile modeli olarak kabul ederken, modern toplumsal söylemler ve bazı geleneksel yorumlar, bu olguları "başarısızlık" ve "eksiklik" olarak etiketleyerek, Kur'an'ın hakikatinden uzaklaşmakta ve boşanmış bireyler ile tek ebeveynli aileler üzerinde gereksiz bir manevi ve sosyal yük oluşturmaktadır.

Makale, bu tezini desteklemek için ilgili Kur'an ayetlerini tefsir ilke ve yöntemleri çerçevesinde ele alacak, İslam tarihindeki örnekleri inceleyecek ve mevcut fıkhi yaklaşımları eleştirel bir gözle değerlendirecektir. Nihayetinde, boşanma ve tek ebeveynliğe dair daha anlayışlı, kapsayıcı ve Kur'an'ın ruhuna uygun bir toplumsal yaklaşımın geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

⁶ Serap Nazlı ve Seçil Kiye, "Tek Ebeveynli Ailenin Boşanmaya Uyumunu Destekleme: Olgu Sunumu", *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 51 (2021), 473.

1.Boşanma: Toplumsal Algılar ve Kur'an'ın Farklı Yaklaşımı

Evlilik, insanlık tarihi boyunca toplumların ve kültürlerin temelini oluşturan, çoğu zaman kutsal addedilen bir birliktelik olmuştur. Ancak bu kutsal addedilen kurumun sona ermesi, yani boşanma, tarih boyunca farklı toplumlar ve inanç sistemleri tarafından çeşitli şekillerde algılanmıştır. Geleneksel olarak, birçok kültürde boşanma bir "başarısızlık", "ayıp" veya "eksiklik" olarak damgalanmış, bu durum boşanmış bireyler ve özellikle kadınlar üzerinde ağır sosyal ve psikolojik yükler oluşturmıştır.

Bu bölüm, boşanmaya dair yerleşik toplumsal algıların kökenlerini eleştirel bir gözle incelerken, bu algıların Kur'an'ın konuya olan özgün ve kapsayıcı yaklaşımıyla ne denli farklılaştığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kur'an'ın boşanmayı sadece kaçınılması gereken bir durum olarak değil, belirli koşullar altında bir çözüm ve hatta bir hak olarak sunması, toplumsal söylemlerle Kur'an'ın hakikati arasındaki temel ayrımı gözler önüne sermektedir. Bu analiz, boşanmanın sadece bireysel bir hadise olmaktan öte, toplumsal normlar ve dini yorumlar arasındaki etkileşimin bir yansıması olduğunu gösterecektir.

1.1.Boşanmanın Toplumdaki Yeri: "Başarısızlık", "Ayıp", "Eksiklik" Gibi Algıların Tarihsel ve Kültürel Kökenleri

Boşanma, yüzyıllardır insanlık tarihinde var olan bir olgu olmasına rağmen, çoğu toplumda ve kültürde hala derin bir olumsuzluk algısı ile kuşatılmıştır. Bu algı, evliliğin mutlak ve parçalanamaz bir kurum olduğu yönündeki güçlü inançtan beslenir. Evlilik, sadece iki bireyin değil, aynı zamanda iki ailenin ve hatta bazen aşiretlerin birleşmesi olarak görüldüğünden, onun sona ermesi, geniş bir çevrede bir tür başarısızlık ve utanç kaynağı olarak algılanabilmektedir. Özellikle kadınlar için, boşanma sonrasında toplumsal dışlanma, damgalanma ve ekonomik güçlüklerle karşılaşma riski, bu algıyı daha da pekiştirmektedir. Bu durum, bireylerin mutsuz evliliklerini sürdürmeye zorlanmalarına, dolayısıyla ev içi çatışmaların ve mutsuzluğun artmasına yol açabilmektedir⁷.

Bu olumsuz algının tarihsel ve kültürel kökenleri oldukça derindir. İslam öncesi Arap toplumunda, boşanma hakları genellikle erkeklerin tekeline olup, kadınların durumu oldukça kırılgandı. İslam'ın gelişiyle birlikte kadınlara boşanma hakkı tanınmış, ancak patriarkal toplum yapılarının etkisiyle bu hakların kullanımı zaman zaman kısıtlanmıştır. Ortaçağ İslam toplumlarında dahi, boşanma yaygın bir pratik olsa da, özellikle ulema ve fukaha nezdinde "Allah'ın en sevmediği helal" olarak nitelendirilmesi, bu olumsuz çağrışımı güçlendirmiştir. Bu tür söylemler, boşanmanın bir zaruret veya çözüm olabileceği gerçeğini gölgelemiş, onu yalnızca kaçınılması gereken bir durum olarak lanse etmiştir⁸.

Bugün dahi modern toplumlarda, boşanmanın bir "eksiklik" ya da "ailedeki bir yara" olarak görülmesi yaygındır. Medya ve popüler kültür, genellikle boşanmayı dramatik ve

⁷ Arif Akbaş, Türkiye toplumunda evlilik ve aile: Sosyolojik-psikolojik perspektiften yakın ilişkiler, *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi/Nosyon: International Journal of Society and Culture Studies*. 2024, 13, 131-153.

⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, et-Taberî, et-Tefsirü't-Taberî Camial-beyan fi te'vili'l-Kur'an, (Beyrut: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1412/1992), 4/472.

trajik olaylarla ilişkilendirerek, bu olumsuz algıyı besler. Bu durum, boşanma sürecindeki bireylerin ve özellikle çocukların üzerine gereksiz bir baskı bindirir. Boşanmış olmanın getirdiği bu toplumsal etiketleme, bireylerin kendilerine olan güvenlerini sarsabilir ve yeni bir hayata adapte olmalarını güçleştirebilir. Bu algılar, aynı zamanda tek ebeveynli ailelerin toplumsal kabulünü de zorlaştırmakta, onları "norm dışı" ya da "dezavantajlı" kategorilere sokabilmektedir.

1.2. Kur'an'da Boşanma Kavramı

Kur'an-ı Kerim, evliliği, karşılıklı sevgi, merhamet ve huzur esasına dayalı kutsal bir bağ olarak tanımlar. Ancak, bu kutsal bağın her zaman arzulanan uyum içinde devam edemeyeceği gerçeğini de göz ardı etmez. Bu nedenle Kur'an, evliliğin sürdürülemez hale geldiği durumlarda, boşanma (talak) kurumuna da yer verir. Kur'an'ın boşanmaya yaklaşımı, sadece hukuki bir prosedür olmaktan öte, insan fitratını, adaleti ve tarafların onurunu gözeten derin bir hikmet barındırır. Bu ilahi metin, boşanmayı ne kolayca başvurulacak bir eğlence ne de mutlak bir felaket olarak sunar; bilakis, belirli şartlar altında bir çözüm ve zorunlu bir çıkış yolu olarak konumlandırır. Bu yaklaşım, evliliği bir hapis haneye dönüştürmektense, taraflara insanca ayrılma ve hayatlarına devam etme imkânı tanır⁹.

Kur'an'ın bu konudaki ayetleri, özellikle Bakara Suresi'nin 226-242. ayetleri ve Talak Suresi, boşanma sürecine dair detaylı hükümler, haklar ve sorumluluklar belirler. Bu ayetler, kadın ve erkeğin boşanma sürecindeki haklarını dengeleyerek, her iki tarafın da mağdur olmamasını sağlamayı hedefler. Boşanmanın şartları, iddet süresi, nafaka yükümlülükleri ve çocukların velayeti gibi konular. Kur'an'ın titizlikle ele aldığı meselelerdir.

Bu hükümler, sadece hukuki bir çerçeve çizmekle kalmaz, aynı zamanda taraflara, ayrılık sürecinde dahi nezaket, adalet ve iyi muamele çağrısında bulunur¹⁰. Tefsir âlimleri, bu ayetlerin, boşanmanın son çare olmasına rağmen, gerçekleştiğinde bile insani ilişkilerin kopmaması ve adaletin tecelli etmesi için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini öğrettiğini belirtmişlerdir¹¹.

Bu bakış açısı, bazı toplumsal algıların boşanmaya yüklediği mutlak olumsuzluktan oldukça farklıdır. Kur'an, evliliği sürdürmek için her türlü çabanın gösterilmesini teşvik etmekle birlikte, bu çabaların sonuçsuz kaldığı durumlarda, tarafların kendi aralarındaki ihtilafı sürdürmelerindenense, huzurlu bir ayrılığı tercih etmelerine olanak tanır. Bu, Kur'an'ın insan doğasının karmaşıklığını ve yaşamın gerçeklerini kabul eden pragmatik ve merhametli yaklaşımının bir göstergesidir. Dolayısıyla, Kur'an'da boşanma, bir

⁹ Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, el-Beyzâvî, *Tefsirü'l-Beyzâvî Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil*, (Mısır: Şirketu Mektebe ve Matbaati Mustafa el-Babî el-Hâlebî, 1955), 3/125.

¹⁰ Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed, el-Fîrûzâbâdî *el-Müfredatu fî ğarîbi'l-l-Kur'an*, (Beyrut: Dâr İhyâ'ü't-Türâs el-İslâmî, 1419/1998)

¹¹ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, İbni Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-azim*, (Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1969), 4/416-418.

evliliğin bitişinden ziyade, iki bireyin daha sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürmesi için yeni bir başlangıcın kapısı olarak da görülebilir¹².

1.2.1. Kur'an'ın Boşanmayı Bir "Çözüm" veya "Hak" Olarak Ele Alışı (Örn: Talak Ayetleri ve Hikmetleri)

Kur'an, evliliği "sükûnet bulma" ve "karşılıklı sevgi ve merhamet" üzerine kurulu kutsal bir akit olarak tanımlasa da, bu birliğin her zaman sürdürülemediği gerçeğini de göz ardı etmez. Kur'an, evliliğin sürdürülmesinin mümkün olmadığı durumlarda, boşanmayı meşru bir çözüm yolu ve hatta bir hak olarak sunar. Özellikle Talak Suresi'ndeki ayetler, boşanma sürecinin hukuki ve ahlaki çerçevesini ayrıntılı bir şekilde belirler. Bu ayetler, eşler arasında şiddetli anlaşmazlıkların olduğu, barış ve huzurun sağlanamadığı durumlarda, taraflara "ma'ruf" (iyilik, güzellik, hakkaniyet) üzere ayrılma imkânı tanır¹³. Taberî (ö. 310/923), ve Râzî (ö. 606/1210) gibi müfessirler, bu ayetlerin, tarafların birbirine zulmetmekten ve ilişkilerini sürdürülemez bir hale getirmekten kurtulmaları için bir çıkış kapısı olduğunu belirtirler¹⁴. Boşanma, bir zulmü sona erdirmek, tarafları daha fazla mutsuzluktan kurtarmak ve belki de her iki tarafın da yeni, daha sağlıklı bir başlangıç yapmasına olanak tanımak gibi hikmetler içerir.

Bu ayetlerin en çarpıcı yönlerinden biri, boşanma sonrasında dahi eşler arasındaki adalet ve merhamet ilkesinin korunmasıdır. Kur'an, boşanma sonrasında dahi kadınların nafaka, iddet süresince barınma ve makul ölçüde mal paylaşımı¹⁵ gibi haklarını güvence altına almıştır¹⁶. Beyzâvî (ö. 685/1286) ve Neseî (ö. 685/1286) gibi müfessirler, bu hükümleri, boşanmanın toplumsal ve ekonomik etkilerini en aza indirme ve kadının korunması adına konulmuş ilahi birer tedbir olarak açıklamışlardır¹⁷. Boşanmanın "helallerin en sevimsizi" olduğu rivayeti meşhur olsa da, Kur'an'ın kendisi, bu durumu meşru bir hak olarak kabul ederek, onu sadece bir "kötülük" olarak değil, yeri geldiğinde bir "zaruret" olarak da ele aldığını göstermektedir. Bu, Kur'an'ın realiteye olan yaklaşımının ve insan fitratını gözetmesinin önemli bir göstergesidir.

Bu bağlamda, Kur'an'ın boşanmaya yaklaşımı, sadece hukuki bir prosedür olmanın ötesinde, tarafların onurunu, haklarını ve manevi bütünlüğünü koruyan bir dizi ahlaki ve etik ilkeyi de içerir. Âlûsî (ö. 1270/1854), Talak Suresi'ndeki ayrıntılı hükümlerin, boşanma sürecinin olabilecek en medeni ve insani şekilde yürütülmesini sağlamayı amaçladığını vurgular¹⁸. Bu, toplumsal algının aksine, boşanmanın bir çözümsüzlük değil, aksine belirli durumlarda bir çözümün ta kendisi olabileceği gerçeğini ortaya koyar.

¹² Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, er-Râzî, et-Tefsirü'l-kebir mefâtihi'l-ğayb, (Beyrut: Daru l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2010), 30/52-54.

¹³ et-Talak, 65/1-7.

¹⁴ Râzî, et-Tefsirü'l-kebir mefâtihi'l-ğayb, 30/52-54.

¹⁵ Ebû'l-Berekât Hâfızuddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, en-Neseî Tefsirü'n-Neseî, Medârikü't-tenzil ve hakaikü't-te'vil, 4 cilt, (Beyrut: Darü'n-Nefais, 2009), 2/110.

¹⁶ el-Bakara, 2/241.

¹⁷ Beyzâvî, Tefsirü'l-Beyzâvî Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil, 1/126; Neseî Tefsirü'n-Neseî, Medârikü't-tenzil ve hakaikü't-te'vil, 2/115.

¹⁸ Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî, el-Âlûsî, Ruhu'l-meâni fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-azîm ve's-sebi'l-mesani, (Beyrut: Daru l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî. 1408/1987), 14/145; Ebû Abdillâh

1.2.2. Kur'an'ın Boşanmayı Teşvik Etmeyip Son Çare Olarak Görmesi, Ancak Meşru Bir Çıkış Yolu Sunması

Kur'an, evliliğin devamı için çaba sarf edilmesini, eşler arasındaki anlaşmazlıkların sulh yoluyla çözülmesini ve affediciliğin ön planda tutulmasını öğütler. Evlilik birliğinin kutsallığına yaptığı vurgu, boşanmaya kolayca başvurulmaması gerektiği mesajını taşır. Nitekim Nisa Suresi'nde (4:35), eşler arasında bir geçimsizlik endişesi olduğunda, aileden hakemlerin devreye girmesi ve uzlaşma yollarının aranması tavsiye edilir¹⁹. Bu, boşanmanın son çare olarak görülmesi gerektiğinin açık bir göstergesidir. Ebû Hayyân (ö. 745/1344), bu ayetin, evliliğin korunması için gösterilmesi gereken gayreti ve uzlaşmacı ruhu ifade ettiğini belirtir²⁰.

Ancak Kur'an, evliliğin sürdürülmesinin imkânsız hale geldiği, zulmün ve mutsuzluğun kalıcı olduğu durumlarda, bireylerin bu durumdan kurtulma hakkını da tanır. Bu, İslam'ın bireyin özgürlüğüne, onuruna ve huzuruna verdiği önemin bir göstergesidir. Şevkânî, Kur'an'ın boşanmaya izin vermesinin, tarafların birbirlerine zulmetmeye devam etmelerindense, medeni bir şekilde ayrılmalarının daha hayırlı olduğu ilkesine dayandığını ifade eder²¹. Bu, evlilik kurumunun bireyin mutluluğunun önüne geçmemesi gerektiği, aksine onun mutluluğuna hizmet etmesi gerektiği felsefesini barındırır.

Dolayısıyla, Kur'an'ın boşanmaya yaklaşımı, iki ucu olan bir dengeyi temsil eder: Bir yandan evliliğin korunması için azami gayretin gösterilmesi, diğer yandan ise bu gayretin sonuç vermediği, ilişkinin sürdürülemez hale geldiği durumlarda bireylere meşru bir çıkış yolu sunulması. Bu yaklaşım, evliliği bir hapishaneye dönüştürmektense, taraflara hür iradeleriyle ve adalet çerçevesinde yeni bir hayat kurma imkânı tanır. Bu, boşanmayı mutlak bir kötü olarak gören toplumsal algının eleştirisi için önemli bir zemindir.

1.3. Eşler Arası Anlaşmazlıklarda Barışçıl Çözüm Yollarının Önceliği

Kur'an, eşler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü için öncelikle barışçıl ve yapıcı yöntemlerin denenmesini öğütler. Evlilik birliğinin sarsıldığı durumlarda, ilk adım olarak eşlerin kendi aralarında konuşarak sorunları gidermeye çalışmaları tavsiye edilir. Eğer bu yeterli olmazsa, Nisa Suresi'nin 35. ayeti, aileden hakemlerin devreye girmesini, yani eşlerin aile büyükleri ya da güvendikleri kişilerin arabuluculuk yapmasını önerir. Bu müdahalenin amacı, tarafları uzlaştırmak ve evliliğin devamlılığını sağlamaktır. Kurtubî, bu hakemlerin görevinin, adaleti gözeterek eşleri barıştırmaya çalışmak olduğunu belirtir²². Bu yaklaşım, boşanmanın ani bir karar olmaktan ziyade, uzun bir çözüm arayışının son noktası olması gerektiğini işaret eder.

Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, eş-Şevkânî, *Fethü'l-kadir el-cami Beyne fenneyyir-r-rivayeti ve'd-dirayeti min ilmi't-tefsir*, (Beyrut: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye. 1415/1994), 4/342.

¹⁹ en-Nisâ, 4/35.

²⁰ Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf, Ebû Hayyân el-Endelüsî, *et-Tefsirü'l-bahrü'l-muhît*, (Lübnan: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2010), 3/347.

²¹ Şevkânî, *Fethü'l-kadir el-cami Beyne fenneyyir-r-rivayeti ve'd-dirayeti min ilmi't-tefsir*, 5/287.

²² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî, el-Kurtûbî, *et-Tefsirü'l-Kurtûbî el-câmi' li ahkâmî'l-Kur'an*, (Lübnan: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 2010), 5/175.

Bu süreçte, sabır, anlayış ve affedicilik gibi ahlaki erdemlerin öne çıkarılması Kur'an'ın temel prensiplerindendir. Boşanmaya giden yolda bile, eşlerin birbirlerine karşı iyi muamelede bulunmaları ve hakkaniyetten ayrılmamaları istenir. Örneğin, boşanma kararı alındığında dahi, iddet süresince kadının evden çıkarılmaması ve ona iyi davranılması emredilir. *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُخْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا* “Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddeti sayın. Rabbiniz olan Allah’a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında onları (bekleme süresince) evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır”²³.

Bu evliliğin sona ermesinin, insani değerlerin de sona ermesi anlamına gelmediğini gösterir. Aksine, zorlu bir süreçte dahi, nezaket ve saygının korunması, Kur'an'ın ahlaki öğretilerinin önemli bir parçasıdır.

Bu barışçıl çözüm yollarına yapılan vurgu, İslam'ın genel olarak toplumsal huzuru ve aile birliğini ne kadar önemseydiğinin bir göstergesidir. Boşanma, tüm bu çabalara rağmen evliliğin kurtarılamadığı ve taraflar için bir yük haline geldiği durumlarda başvurulabilecek son çaredir. Bu öncelik sıralaması, toplumsal algının boşanmaya yüklediği mutlak olumsuzluktan farklı olarak, Kur'an'ın bu konuya daha dengeli ve gerçekçi bir yaklaşımla yaklaştığını ortaya koyar.

1.4. Toplumsal Algı ile Kur'an'ın Yaklaşımı Arasındaki Uyumsuzluklar: Neden Toplumun Kur'an'ın Bu Konudaki Ruhunu Tam Olarak Kavrayamadığı veya Yanlış Yorumladığı

Yukarıda belirtildiği gibi, Kur'an'ın boşanmaya yaklaşımı, toplumsal algıda yerleşmiş "başarısızlık" veya "eksiklik" etiketlemelerinden önemli ölçüde farklıdır²⁴. Bu farklılığın temel nedenlerinden biri, Kur'an ayetlerinin tarihsel ve kültürel bağlamdan koparılacak veya dar fıkhi yorumlarla sınırlandırılarak anlaşılmasıdır²⁵. Örneğin, *أَكْرَهُ الْخَلَالِ عِنْدَ اللَّهِ الطَّلَاقُ، وَلَكِنَّهُ يُجَازُ فِي حَالِ الضَّرُورَةِ* “Allah katında en sevilmeyen helal, boşanmadır; ancak ihtiyaç hâlinde uygulanması caizdir”²⁶. "Allah'ın en sevmediği helal" rivayetinin, boşanmanın her durumda kötü olduğu şeklinde yorumlanması, ayetlerin bütünlüğünü ve İslam'ın adalet ilkesini göz ardı eden bir yaklaşımdır²⁷. Oysa bu rivayet, boşanmaya kolayca başvurulmaması gerektiğini vurgulamakla birlikte, meşru bir hak ve çözüm yolu olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz²⁸.

²³ et-Talâk 65/1.

²⁴ Neseî Tefsirü'n-Neseî, *Medârikü't-tenzil ve hakaikü't-te'vil*, 2/115.

²⁵ Şevkânî, *Fethü'l-kadir el-cami Beyne fenneyir-r-rivayeti ve'd-dirayeti min ilmi't-tefsir*, 4/342.

²⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh* nşr: Muhammed Zübeyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: (Beyrut: Daru tavki'n-necât, 1422/2001), “*el-Edebü'l-Müfred*”, 331; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), *el-Câmiü's-sahih (Sahîhu Müslim) tercümesi*, trc: Mehmet Sofuoğlu, (İstanbul: İrfan Yayınevi, 2014), “*Kitâbu'n-Nikâh*”, 1421.

²⁷ Beyzâvî, Tefsirü'l-Beyzâvî *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil*, 3/212.

²⁸ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, ez-Zemâhşerî, *el-Keşşaf an hakaikü't-tenzil ve uyuni'l-akavil fi vucuhî't-te'vil*, (Lübnan: Darü'l-Ma'rife, 2009), 5/210.

Bir diğer uyumsuzluk nedeni, ataerkil toplum yapılarının etkisiyle, İslam'ın kadınlara tanıdığı boşanma haklarının (hul' gibi) uygulamada kısıtlanması ve boşanmış kadınların toplumsal hayatta damgalanmasıdır²⁹. Kur'an, kadına da belirli şartlarda boşanma hakkı tanıırken, toplumsal baskılar ve geleneksel yorumlar, bu hakkın kullanılmasını güçleştirebilmekte, kadını mutsuz bir evliliğe mahkûm edebilmektedir³⁰. Bu durum, Kur'an'ın sunduğu eşitlikçi ve adil ruhla çelişmektedir. Müfessirlerin eserlerinde dahi, kadınların boşanma haklarına dair yorumlarda, zaman zaman dönemin toplumsal koşullarının etkisi görülebilmektedir.

İslam toplumlarında aile onuru ve namus algısının aşırı derecede ön plana çıkarılması, boşanmanın bir "aile ayıbı" olarak görülmesine yol açmıştır³¹. Bu durum, Kur'an'ın bireysel sorumluluk ve vicdan özgürlüğüne yaptığı vurguyu göz ardı etmiştir³². Kur'an, bireyin zulümden kurtulma ve huzurlu bir yaşam sürme hakkını savunurken, toplumsal baskı, bireylerin kendi kaderleri üzerinde söz sahibi olma özgürlüklerini kısıtlamaktadır³³. Bu çarpık algılar, Kur'an'ın boşanmaya yaklaşımındaki hikmeti ve merhameti tam olarak kavrayamamış olmanın bir sonucudur. Eleştirel bir tefsir yaklaşımı, bu yanlış anlamaların önüne geçerek, Kur'an'ın gerçek mesajını gün yüzüne çıkarmayı hedeflemektedir³⁴.

2. Tek Ebeveynli Aileler: Toplumsal Dışlama ve Kur'an'ın Kapsayıcılığı

Toplumlar, aile yapısını belirli normlara göre şekillendirirken, bu normların dışında kalan yapılar çoğu zaman dışlanmaya maruz kalmaktadır. Tek ebeveynli aileler, özellikle modern toplumlarda "eksik", "problematik" veya "yetersiz" gibi nitelermelerle damgalanmakta, bu durum hem ebeveyn hem de çocuklar üzerinde psikolojik ve toplumsal baskı oluşturmaktadır. Ancak Kur'an perspektifinden bakıldığında, insan onuru ve bireyin korunması, aile yapısının biçiminden çok daha öncelikli bir ilkedir.

Kur'an-ı Kerim, toplumda korunmaya muhtaç olan kesimlere karşı kapsayıcı ve kuşatıcı bir yaklaşım sergiler. Yetimler, dullar, yoksullar gibi toplumsal açıdan kırılgan grupların gözetilmesi, mümin olmanın bir gereği olarak sunulur³⁵. Seyyid Kutub, "*Fî Zılâli'l-Kur'ân*" adlı tefsirinde bu ayetleri yorumlarken, Kur'an'ın hedefinin sadece bireylerin manevî ıslahı değil, aynı zamanda adil ve merhamet temelli bir toplumsal düzen

²⁹ Elif Altundere, "Aile Kavramının Yeniden İnşası: Tek Ebeveynli Ailelerde Aile Algısı," *Sosyal Aktörler ve Deneyimler Dergisi* 3 (2024): 70-77.

³⁰ Özge, Genç, *Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, YÖK Tez Merkezi, 2019), 45.

³¹ Nazlı, S., & Kiye, S. (2021). Tek Ebeveynli Ailenin Boşanmaya Uyumunu Destekleme: Olgu Sunumu. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi(51), 470-494. <https://doi.org/10.53444/deubefd.912699>

³² Dere Turmuş, E. & Kahya Nizam, Ö. (2025). Türkiye'de Değişen Aile Dinamiklerinin Boşanma ile Oluşan Tek Ebeveynli Aileler Üzerinden Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(6), 395-415.

³³ Nesefî Tefsirü'n-Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve hakaikü't-te'vil*, 2/118.

³⁴ Beyzâvî, Tefsirü'l-Beyzâvî *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil*, 3/212.

³⁵ el-Bakara 2/177; en-Nisa 4/36.

inşa etmek olduğunu vurgular³⁶. Bu düzenin merkezinde ise toplumsal dışlanmışlığı ortadan kaldırmak yer alır.

Mevdûdî de, "*Tefhîmü'l-Kur'an*" adlı eserinde, Kur'an'ın sosyal adaleti tesis etmek için aile yapısının biçimsel yönlerinden çok, aile üyeleri arasındaki sorumluluk ve merhamet ilişkilerine vurgu yaptığını ifade eder³⁷. Tek ebeveynli aileler, bu çerçevede değerlendirildiğinde, İslam'ın temel değerleriyle çatışan yapılar değil; aksine daha fazla desteğe ihtiyaç duyan, ama toplumsal kapsayıcılık ilkesiyle kuşatılması gereken yapılardır. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.v.), himayesi altına aldığı yetimler ve dullarla kurduğu bağ³⁸, bu kapsayıcı yaklaşımın en canlı örneğidir.

2.1. Tek Ebeveynli Aileye Yönelik Toplumsal Baskılar: "Eksik Aile", "Dezavantajlı Çocuklar" Gibi Etiketlemelerin Eleştirisi

Modern toplumlarda tek ebeveynli aile yapıları genellikle "eksik" ya da "problematik" olarak kodlanmakta, bu tür ailelerden gelen bireyler ise toplumsal önyargıların hedefi haline gelmektedir. Bu söylem, özellikle medya, eğitim ve politika aracılığıyla yeniden üretilmektedir. Oysa aile, sadece biyolojik bir bütünlükten ibaret olmayıp, dayanışma, şefkat ve sorumluluk gibi ahlaki temeller üzerine kuruludur. Bu çerçevede "eksiklik" ifadesi, aile içi bağların niteliğini değil, sayısal bir durumu yansıtmaktadır. Oysa bu tür etiketlemeler, çocukların özgüveni üzerinde yıkıcı etkiler doğurmakta ve aile kurumunu daha da zayıflatmaktadır³⁹.

Batı literatüründe bu konuda önemli eleştiriler yer almaktadır. Örneğin Judith Stacey, geleneksel aile kalıplarının dışındaki yapıların "bozuk" olarak sunulmasının ideolojik bir tercih olduğunu savunur⁴⁰. Benzer şekilde, Carol Smart da, aile yapılarının çoğulluğunu dikkate almayan tek tip aile normunun çocukların psiko-sosyal gelişimini tehlikeye attığını belirtir⁴¹. Bu bağlamda, tek ebeveynli ailelerin marjinalleştirilmesi yerine, sosyal politikalarla desteklenmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Kur'an'ın aileye dair bakışı ise bu tür dışlayıcı yaklaşımların ötesindedir. Kur'an'da aile, bireylerin birbirine "sekîne", yani huzur bulduğu bir alan olarak tanımlanır (Rum 30/21). Bu tanımda ebeveyn sayısı değil, ilişki kalitesi merkezdedir. Dolayısıyla "eksik aile" gibi ifadeler Kur'anî perspektife aykırıdır; Kur'an, aile yapısına değil, içeriğine ve fonksiyonuna odaklanır⁴².

2.2. Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Algının Kaynağı: Algının Gerçek Verilerle Ne Kadar Örtüştüğü ve Toplumsal İnşasının Boyutları

Tek ebeveynli ailelerde büyüyen çocuklara dair yaygın kanaat, bu bireylerin ruhsal, sosyal ve akademik olarak "dezavantajlı" olduğudur. Ancak bu algının bilimsel temelleri

³⁶ Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Ali Sâbûnî, (Kahire: Dâru's-Şurûk, 2003), 1/237.

³⁷ Mevlana Seyyid Ebû'l-Ala, el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, (Pakistan: Ta'miri'l-İnsaniyye, 1994), 3/45.

³⁸ Buhari, "*Kitabü'l-Edebü'l-Müfred*", 498; Müslim, "*Kitâbu'l-Fadâil*", 140.

³⁹ Judith Stacey, "*In the Name of the Family: Rethinking Family Values in the Postmodern Age*," (Boston: Beacon Press, 1996), 72.

⁴⁰ Stacey, "*In the Name of the Family: Rethinking Family Values in the Postmodern Age*," 45.

⁴¹ Carol Smart, "*The Changing Experience of Childhood: Families and Divorce*," (Cambridge: Polity, 2003), 88.

⁴² Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Azim Yayınları, 2019), 7/318.

oldukça tartışmalıdır. ABD Ulusal Aile Araştırmaları Enstitüsü'nün yaptığı bir meta-analiz çalışmasında, aile yapısından ziyade ebeveynlik kalitesinin çocukların gelişimi üzerinde belirleyici olduğu ortaya konmuştur⁴³. Bu durum, sosyal çevre, ekonomik imkânlar ve destek sistemlerinin, aile modelinden çok daha fazla etkili olduğunu göstermektedir.

Pierre Bourdieu'nün "sembolik şiddet" kavramı, bu bağlamda oldukça açıklayıcıdır. Tek ebeveynli çocuklar, hem kamu söylemi hem de eğitim politikaları yoluyla sürekli olarak norm dışı gösterilerek öznel kimliklerinde yaralanmalara maruz kalmaktadır⁴⁴. Bu yaralanmalar, sadece bireysel değil, aynı zamanda yapısal eşitsizlikleri de yeniden üretmektedir. Eğitimde, sosyal yardımlarda ve işgücü piyasasında bu bireylerin marjinalleşmesi, toplumsal bir inşa süreciyle meşrulaştırılmaktadır.

Kur'an ise özellikle yetim çocuklara dair yaklaşımıyla bu tür algıların önünü kesmektedir. "Yetimi sakın hor görme"⁴⁵ ayeti, toplumsal dışlamaya karşı güçlü bir etik uyarıdır. Zemâhşerî (ö. 538/1144), bu ayeti tefsir ederken, toplumun zayıf halkalarına yönelik küçümseyici tavrın ahlaki bir çöküntü olduğunu ifade eder⁴⁶. Kur'an'da çocuklar, korunması ve desteklenmesi gereken emanetler olarak sunulur, statüleriyle değil, insan oluşlarıyla değer kazanırlar.

2.3. Kur'an'da Yetim ve Kimsesizlerin Korunması İlkesi: Tek Ebeveynli Ailedeki Çocukların Manevi ve Hukuki Statüsü

Kur'an-ı Kerim, yetim ve kimsesiz çocuklara yönelik koruyucu bir ahlaki çerçeve sunar. Yetim, annesi ya da babası olmayan çocuk anlamında kullanılmakla birlikte, İslam hukukunda babasız çocuklar özel bir kategoriye sahip olmuştur. Bu bağlamda tek ebeveynli ailedeki çocuklar da Kur'an'ın yetimlere ilişkin koruma ilkesi kapsamında değerlendirilebilir. *وَاتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِهِمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا* "Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helâli haramla) değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahtır"⁴⁷. Nisa Suresi 2. ayet, yetimlerin mallarının korunmasını ve onlara adaletle muamele edilmesini emreder. İbn Âşûr (1879-1973) bu ayeti tefsir ederken, yetimlere yönelik adaletin sadece maddi değil, manevi himayeyi de kapsadığını belirtir⁴⁸.

İslam tarihindeki uygulamalarda da bu prensibin yansımaları görülmektedir. Medine döneminde, Hz. Peygamber'in evinde büyüyen Hz. Ali'nin durumu, yetimlerin aile bütünlüğüne dâhil edilmesinin güzel bir örneğidir. Bu tür örnekler, tek ebeveynli ya da ebeveynsiz çocukların dışlanmadan topluma entegre edilmesi gerektiğini gösterir. İslam hukukçularından Züheylî, *"el-Fıkhü'l-İslamî"* adlı eserinde, yetim çocukların vasî tayini,

⁴³ Sara McLanahan ve Gary Sandefur, *"Growing Up with a Single Parent: What Hurts, What Helps,"* (Cambridge: Harvard University Press, 1994), 3-5.

⁴⁴ Pierre Bourdieu, *"Language and Symbolic Power,"* çev. Gino Raymond, (Cambridge: Polity Press, 1991), 123.

⁴⁵ ed-Duhâ, 93/9.

⁴⁶ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, ez-Zemâhşerî, *el-Keşşaf an hakaikü't-tenzil ve uyunî'l-akavil fi vucuhî't-te'vil*, (Lübnan: Darü'l-Ma'rife, 2009), 4/373.

⁴⁷ en-Nisâ 4/2.

⁴⁸ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî, İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 12. Cilt, (Beyrut: Daru İbn Hazm. 2005), 4/107.

evlat edinme benzeri kurumlarla korunabileceğini vurgular⁴⁹. Bu, tek ebeveynli çocukların hukuki güvenliğini sağlayacak mekanizmaların tarih boyunca var olduğunu ortaya koyar. Kur'an'ın kapsayıcılığı, sadece ideal aile modeline değil, realiteye de hitap eder.

2.4. İslam Peygamberi ve Sahabe Döneminden Örnekler: Tek Ebeveynli Ailelerin Varlığı ve Toplumsal Hayata Katılımları

İslam'ın doğduğu toplumda tek ebeveynli aileler, boşanma, savaş, ölüm ya da terk edilme gibi sebeplerle sıkça karşılaşılan bir toplumsal gerçeklikti. Kur'an ve Sünnet, bu aile yapılarına dışlayıcı değil, destekleyici bir perspektifle yaklaşmıştır. Özellikle dul kadınlar ve yetimler, toplumun ötekileştirdiği bireyler değil, İslami değerler doğrultusunda korunan, hakları teminat altına alınan kimseler olarak görülmüştür.

Hz. Peygamber yetim olarak büyümüş ve bu durum onun hayatının her safhasında yetimlere karşı yüksek bir duyarlılık göstermesine vesile olmuştur⁵⁰. Kendisi, dul kadınlarla evlenerek, hem onların hem de çocuklarının sosyal güvencelerini sağlamış, hem de toplumun “eksik aile” algısını fiilen yıkmıştır. Örneğin, Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ve Zeyneb binti Huzeyme gibi çocuklu dul kadınlarla evlenmesi, İslam toplumunda tek ebeveynli ailelerin normalleştirilmesi açısından önemli bir rol oynamıştır⁵¹.

Sahabe döneminde de benzer örnekler mevcuttur. Hz. Ömer'in dul bir kadın olan Atike bint Zeyd ile evlenmesi, dul kadınlara verilen önemi ve onların sosyal hayata entegrasyonunu göstermektedir⁵². Tek ebeveynli ailelerin üretken, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirdiği; Hz. Ali Hz. Enes bin Mâlik gibi sahabelerin eğitim süreçlerinden de anlaşılmaktadır. Nitekim Enes bin Mâlik'in annesi Ümmü Süleym, eşini kaybettikten sonra oğlunun eğitimiyle bizzat ilgilenmiş, onu bizzat Peygamberimize teslim etmiştir⁵³. Bu örnekler, İslam toplumunun tek ebeveynli aileleri dışlamadığını, aksine onları koruma altına alarak topluma entegre ettiğini göstermektedir.

2.5. Tek Ebeveynliğin Gücü ve Potansiyeli: Dayanıklılık, Sorumluluk Gibi Erdemlerin Gelişimi

Tek ebeveynli aile yapıları, zorluklarla mücadele etme ve dayanıklılık kazanma bağlamında dikkate değer örnekler sunar. Hem ebeveyn hem de çocuk, yaşamın getirdiği güçlükler karşısında daha erken yaşlarda sorumluluk alma, öz denetim ve irade gibi becerileri geliştirmek durumunda kalmaktadır. Modern psikoloji literatürü de, tek ebeveynli ailelerin travma sonrası büyüme (post-traumatic growth) ve dirençlilik (resilience) bakımından potansiyel taşıdığını belirtmektedir⁵⁴.

⁴⁹ Vehbe, ez- Züheylî, *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletühû*, (Şam: Dâru'l-Fıkr, 1997), 10/768.

⁵⁰ ed-Duhâ, 93/6.

⁵¹ Ali Sarıkoyuncu, *Hz. Muhammed'in Aile Hayatı*, (Konya: Diyanet Yayınları, 2005), 114.

⁵² Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, çev. Z. Pakalın, (İstanbul: Kervan Yayınları, 1985), 8/217.

⁵³ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995), 8/133.

⁵⁴ Sevim Akbaş, “Tek Ebeveynli Ailelerde Dayanıklılık ve Psikolojik Sağlamlık Üzerine Bir İnceleme”, *Aile Psikolojisi Dergisi* 7/2 (2020): 65.

Kur'an'da geçen birçok kıssa ve şahsiyet de tek ebeveynli büyümenin erdemli bireyler yetiştirebildiğini göstermektedir. Hz. Musa'nın annesi tarafından büyütülmesi⁵⁵, annesinin olağanüstü sabrı ve teslimiyetiyle şekillenen bir peygamber kişiliğinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Benzer şekilde, Hz. Meryem'in annesi Hanne'nin duaları ve tek başına üstlendiği ebeveynlik sorumluluğu, Hz. Meryem'in yüksek ahlaki donanımla yetişmesine vesile olmuştur⁵⁶.

Türk akademik literatüründe de bu konuya dair dikkat çekici analizler mevcuttur. Psikolog ve eğitimci Nuran Dirlikyapan, tek ebeveynli ailelerde büyüyen çocukların zorluklarla erken yaşta karşılaşmalarının, onların benlik gelişimi ve sorumluluk duygularını güçlendirdiğini belirtmektedir⁵⁷. Yani bu tür aileler, "eksik" değil; "dirençli bireyler" yetiştirme potansiyeline sahip yapılardır. İslam'ın bu ailelere yüklediği merhamet, adalet ve dayanışma ilkeleri, hem ebeveynin hem çocuğun kişisel gelişimini destekleyen zeminler sunar.

3. Eleştirel Perspektiften Değerlendirme ve Çözüm Önerileri

Modern Müslüman toplumlarda boşanma ve tek ebeveynli ailelerin artışı, sadece sosyal bir mesele değil; aynı zamanda fikhî, ahlaki ve hukuki bir tartışma alanıdır. Bu bağlamda geleneksel fikhî yaklaşımların çağdaş sorunları karşılamadaki yeterliliği, Kur'an merkezli adalet anlayışının yeniden inşası ve manevi destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gibi konular ele alınmalıdır. Bu bölüm, söz konusu sorunlara eleştirel bir bakış sunmakta ve çözüm önerileri ortaya koymaktadır.

3.1. Müslüman Toplumlarda Boşanma ve Tek Ebeveynliğe Dair Fıkhi Yaklaşımların Eleştirisi: Güncel İhtiyaçlara Ne Kadar Cevap Verebildiği

Klasik fıkıh literatürü, boşanma ve tek ebeveynli ailelerle ilgili çok sayıda düzenleme içermekteyse de bu hükümler genellikle erkek merkezli yorumlarla şekillenmiştir. Özellikle boşanma sürecinde erkeğe tanınan "tâlik" (boşama) yetkisi, kadının hukuk önünde ikincil konumda değerlendirilmesine neden olmuştur. Bu durum, çağdaş aile yapılarının karmaşık doğasını yansıtmaktan uzaktır⁵⁸.

Hanefî mezhebinin öne çıkan eserlerinden el-Kâsânî'nin Bedâ'i'ü's-şanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i' adlı eserinde boşanma hakkı çoğunlukla erkeğe tanınırken, kadının boşanma talebi ancak belirli şartlar altında makbul sayılmıştır⁵⁹. Bu yaklaşım günümüzde tek taraflı mağduriyetlerin doğmasına neden olabilmektedir. Öte yandan modern dönem fıkıhçılardan Muhammed Ebu Zehra, klasik fıkıh hükümlerinin tarihi şartlara göre yorumlandığını ve mutlaklaştırılmasının sakıncalı olduğunu belirtir⁶⁰.

⁵⁵ el-Kasas 28/7-13.

⁵⁶ Hüseyin Algül, "Kur'an'da Kadın Örneği: Hz. Meryem Üzerine Bir İnceleme", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 42 (2019): 134.

⁵⁷ Nuran Dirlikyapan, *Aile Psikolojisi ve Çocuk Eğitimi*, (Ankara: Vadi Yayınları, 2017), 177.

⁵⁸ Halil Güngör, "Fıkıhın Kadına Yaklaşımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", *MÜİFD* 48/1 (2017): 33.

⁵⁹ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, el-Kâsânî, *Bedâ'i'ü's-şanâ'i' fi tertîbi's-şerâ'i'*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 3/122.

⁶⁰ Muhammed Ebu Zehra, *İslam'da Aile Hukuku*, çev. M. E. Dönmez, (İstanbul: Ensar Yayınları, 1999), 89.

Çağdaş ihtiyaçlara cevap verebilecek daha kapsayıcı bir fıkıh yaklaşımı için Kur'an'ın doğrudan anlamına, bağlamına ve adalet merkezli ilkelerine dönülmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Fazlur Rahman gibi modern müfessirlerin önerdiği tarihsel-toplumsal bağlam çözümlmeleri dikkate alınmalıdır⁶¹.

3.2. Kur'an'ın Adil ve Merhametli Hukukunun Vurgulanması: Nafaka, Velayet, Miras Gibi Konularda Adaletin Sağlanması

Kur'an'da hukuki düzenlemeler sadece bireysel hakları değil; aynı zamanda toplumsal dengeyi ve adaleti hedefler. Özellikle boşanma sonrası kadınların mağdur olmaması için nafaka ve mehir hükümleri detaylı şekilde düzenlenmiştir⁶². Bu, Kur'an'ın adalet ve merhameti temel alan bir hukuk anlayışına sahip olduğunu gösterir.

Ahkâm tefsirlerinden el-Cessâs, Ahkâmü'l-Kur'an adlı eserinde bu ayetleri yorumlarken nafakanın sadece ekonomik değil, ahlaki bir sorumluluk da olduğunu vurgular. Ona göre, boşanma sonrası nafaka, kadının geçmişteki emeğine bir karşılık ve onun toplumsal güvenliğini sağlamaya yönelik bir zorunluluktur⁶³. Günümüzde bu hükümlerin sadece şekli olarak değil, ruhuyla uygulanması gerektiği ortadadır.

Velayet ve miras meselelerinde de benzer şekilde Kur'an'ın adalet ilkesi gözetilmelidir. el-Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an* adlı tefsirinde miras ayetlerini açıklarken, bu düzenlemelerin o dönemin patriyarkal sistemine⁶⁴ bir reform getirdiğini ve bugünün toplumlarında daha ileriye taşınabileceğini belirtir⁶⁵. Dolayısıyla, Kur'an'ın hukuku statik değil, ilkeleriyle dinamik ve evrenselidir.

3.3. Manevi Rehberlik ve Destek Mekanizmaları: Boşanmış Bireylere ve Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Toplumsal ve Dini Desteklerin Önemi

Boşanma ve tek ebeveynlik yalnızca hukuki değil; aynı zamanda psikolojik, sosyolojik ve manevi bir süreçtir. Bu nedenle Kur'an ve sünnette, bu kişilere yönelik destekleyici bir yaklaşım benimsenmiş, onları dışlayan değil onaran bir model önerilmiştir. Kur'an'da dul kadınlara kötü muamele edilmemesi⁶⁶ ve yetimlerin korunması⁶⁷ bu anlayışın açık göstergeleridir.

İlk dönem İslam toplumunda, dul kadınlar ve yetimler için Beytül-mâl kaynaklı sosyal yardım programları organize edilmiştir⁶⁸. Ayrıca sahabe döneminde dul kadınların evlendirilmesi, evlat edinme ve bakım sistemleri manevi bir sorumluluk olarak görülmüştür. Bu anlayışın günümüzde yeniden ihya edilmesi gerekmektedir.

Çağdaş dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı ve sivil toplum kuruluşlarının aile danışmanlığı ve manevi rehberlik birimleri bu ihtiyaca kısmen cevap vermektedir. Ancak

⁶¹ Fazlur Rahman, *İslam ve Çağdaşlık*, çev. Mehmet Aydın, Ankara: Ankara Okulu, 2002, 74.

⁶² el-Bakara 2/241; et-Talâk 65/6-7.

⁶³ Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 1/486.

⁶⁴ Erkek egemenliğine dayalı toplumsal düzen.

⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhimü'l-Kur'an*, 1/365.

⁶⁶ en-Nisâ 4/19.

⁶⁷ el-İnsân 76/8.

⁶⁸ Yusuf el-Karâdâvî, *İslam'da Sosyal Adalet*, çev. S. Gümüş, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2006), 142.

bu hizmetlerin daha sistemli, ulaşılabilir ve toplumsal duyarlılığı artırıcı biçimde genişletilmesi elzemdir⁶⁹.

3.4. Yeni Nesil Tefsir Anlayışı: Kur'an'ın Çağdaş Sorunlara Nasıl Işık Tuttuğunun Yeniden Keşfi

Yeni nesil tefsir anlayışları, Kur'an'ın mesajını yalnızca lafzî bir yorumla sınırlı tutmayıp; aynı zamanda bağlam, amaç ve ahlaki ilkelere dayalı çok katmanlı bir okuma teklif etmektedir. Bu yaklaşım, Kur'an'ın evrensel değerlerini günümüzün toplumsal yapılarıyla ilişkilendirerek, onun her dönemde yol gösterici ve kapsayıcı bir rehber olduğunu ortaya koymayı amaçlar. Özellikle aile yapısı, boşanma, toplumsal roller ve yeni aile biçimleri gibi konularda Kur'an'ın ilkeleri, sadece hüküm vermekle kalmayıp, adalet, merhamet ve sosyal denge gibi temel esaslar üzerinden yeniden yorumlanmaktadır.

Bu çerçevede, klasik tefsir geleneğini ihmal etmeden ama onu aşan bir perspektifle hareket eden çağdaş müfessirler, Kur'an'ın ahkâm ayetlerini zamana ve toplumsal gelişmelere duyarlı biçimde anlamaya çalışırlar. Hayrettin Karaman gibi günümüz İslam hukukçuları, Kur'an'ın aileye dair düzenlemelerini değerlendirirken, ilahi maksadı göz önünde bulundurarak sosyal fayda, bireysel haklar ve toplum düzeni arasındaki dengeye vurgu yapmaktadır⁷⁰.

Bu yaklaşım, sadece metni anlamakla yetinmeyip, metnin hayattaki karşılığını ve bireysel-toplumsal etkisini de analiz etme çabasıdır. Bu bağlamda, modern çağın ürettiği "tek ebeveynli aile" gibi yeni sosyal gerçekliklerin, Kur'an'ın ilkeleriyle nasıl örtüştüğü ya da hangi ilkesel çerçevede değerlendirilebileceği, yeni nesil tefsir anlayışlarının daha fazla odaklanması gereken alanlardan biridir. Kur'an'ın evrensel rahmet ve adalet ilkeleri, bu tür aile yapılarına yönelik dışlayıcı değil, kuşatıcı bir yaklaşımın temelini sunmaktadır.

Sonuç

Toplumların sosyal yapıları zamanla değişime uğrarken, bu değişimin en somut yansımalarından biri aile kurumundaki dönüşümlerdir. Modern dönemde artan boşanma oranları ve bunun doğal bir sonucu olan tek ebeveynli aile yapıları, sadece sosyolojik değil aynı zamanda dini, kültürel ve hukuki tartışmaların da merkezine yerleşmiştir. Bu bağlamda yürütülen çalışmamızda, Kur'an'ın temel ilkeleri ile Müslüman toplumlarda hâkim olan toplumsal söylemler arasındaki gerilimi ortaya koymaya çalıştık. Çalışmanın temel bulguları, geleneksel yorumların çoğu zaman toplumsal önyargılarla şekillendiğini, buna karşılık Kur'an'ın daha kapsayıcı, adil ve merhamet merkezli bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir.

Kur'an'ın aileye, boşanmaya ve çocukların velayetine ilişkin hükümleri incelendiğinde, dikkat çeken ilk unsur adalet, merhamet ve sorumluluk gibi evrensel değerlerin sürekli vurgulanmasıdır. Ne var ki, tarihsel süreçte bu ilkeler zaman zaman

⁶⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, “Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Raporu”, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.

⁷⁰ Hayrettin Karaman, *İslam Hukuku Açısından Aile*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012), 155.

arka plana itilmiş; kültürel normlar ve ataerkil yorumlar, Kur'an'ın özgün mesajını gölgeleyebilmiştir. Örneğin, boşanmış kadınların veya yalnız ebeveynlerin toplumsal rollerine dair Kur'an'ın temelinde bir dışlama bulunmazken, birçok Müslüman toplumda bu bireyler ötekileştirici ve hatta damgalayıcı yaklaşımlara maruz kalabilmektedir.

Kur'an'da Hz. Musa'nın annesi, Hz. İsa'nın annesi Meryem, Hz. Hacer gibi kadınların tek başına çocuk büyüttükleri ve toplumsal sorumluluklar üstlendikleri birçok örnek vardır. Bu figürler, tek ebeveynliğin bir eksiklik değil, aksine bir sorumluluk alanı olarak ele alınabileceğini göstermektedir. Bu yönüyle Kur'an, aile biçimlerine dair normatif bir tek tipe indirgemeyen, insanın onurunu esas alan bir söylem geliştirmektedir.

Bu çalışmanın merkezinde yer alan eleştirel yaklaşım, yalnızca eleştirmek için değil, daha sağlıklı ve kapsayıcı bir dini ve toplumsal okuma yapmak amacıyla benimsenmiştir. Halil Güngör'ün "Fıkıhın Kadına Yaklaşımı" üzerine yaptığı eleştirel değerlendirme⁷¹ bu çerçevede örnek teşkil eder. Kur'an'ın temel ilkelerini güncel sosyal bağlamda değerlendirmeyi hedefleyen çağdaş tefsirler ve ahkâm literatürü, bu yaklaşımın önemini ortaya koyar. Zira eleştirel bakış, yalnızca geçmişteki hataları ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda Kur'an'ın dinamik ve yaşamsal mesajını bugüne taşıma imkânı sunar.

Ayrıca, klasik fıkıh mirasının bazı alanlarda bugünün ihtiyaçlarına yeterince cevap verememesi, yeni yaklaşımların gerekliliğini de ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, nafaka, velayet ve miras konularında hâlâ kadın ve çocuk aleyhine uygulamalarla karşılaşmakta; bu durum ise Kur'an'ın adalet ilkesiyle çelişmektedir. Bu nedenle, usûl temelli fakat bağlamsal yorumları önemseyen bir tecdid anlayışına her zamankinden fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada ulaşılan bulgular doğrultusunda Müslüman toplumlara yönelik üç temel çağrı yapmak gerekmektedir:

1. Algı Dönüşümü: Tek ebeveynli aile yapısına dair olumsuz toplumsal algılar değiştirilmeli; bu aile modelleri "eksik" veya "problemlili" değil, farklı sorumluluk alanlarına sahip yapılar olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada, başta vaazlar, hutbeler ve dini yayınlar olmak üzere dinî dilin dönüştürülmesi büyük önem arz eder.

2. Hukuki ve Sosyal Politikaların Geliştirilmesi: Boşanmış bireyler ve tek ebeveynli aileler için hukuki koruma mekanizmaları güçlendirilmeli; nafaka, velayet, psikolojik destek ve barınma gibi konularda devletin ve sivil toplumun daha kapsayıcı adımlar atması teşvik edilmelidir. Diyanet'in "Aile ve Dini Rehberlik Büroları" bu alanda daha aktif hale getirilmelidir⁷².

3. Yeni Nesil Tefsir ve Fıkıh Yaklaşımlarının Teşviki: Çağdaş sorunlara Kur'an merkezli fakat bağlamsal okumalarla yaklaşan tefsir ve fıkıh çalışmalarına daha fazla yatırım yapılmalı, özellikle üniversitelerde bu alana yönelik disiplinlerarası çalışmalar

⁷¹ Güngör, "Fıkıhın Kadına Yaklaşımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", 33.

⁷² el-Karâdâvî, *İslam'da Sosyal Adalet*, 142.

desteklenmelidir. Fazlur Rahman ve Ebu Zehra gibi isimlerin önerdiği ilkeli, ahlaki ve tarihsel yorum çerçeveleri bu alanda ön açıcı olabilir⁷³.

Sonuç olarak, Kur'an'ın ruhu; dışlayıcı değil kuşatıcı, cezalandırıcı değil merhametli, statik değil dinamik bir anlayışla toplumlara hitap etmektedir. Bu nedenle, Müslüman bireyler ve kurumlar olarak bize düşen sorumluluk, hem nasları hem de hayatı doğru okuyarak adalet ve rahmet merkezli bir toplumsal yapı inşa etmektir. Bu da ancak, Kur'an'ı modern sorunlara karşı yüzeysel değil derinlikli ve ilkeli bir şekilde yorumlama cesaretiyle mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Akbaş, Arif. Türkiye toplumunda evlilik ve aile: Sosyolojik-psikolojik perspektiften yakın ilişkiler, *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi/Nosyon: International Journal of Society and Culture Studies*. 2024, 13, 131-153.
- Algül, Hüseyin "Kur'an'da Kadın Örnekliliği: Hz. Meryem Üzerine Bir İnceleme", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 42 (2019): 134.
- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh. *Rûhü'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesani*. thk. Ali Abdülbâkî b. Mahmûd el-Hüseynî. 15 cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011.
- Altundere, Elif. "Aile Kavramının Yeniden İnşası: Tek Ebeveynli Ailelerde Aile Algısı". *Sosyal Aktörler ve Deneyimler Dergisi*, 3 (2024), 70-77.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer. *Envarü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*. 5 cilt. Beyrut: Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999.
- Bourdieu, Pierre. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press, 1991.
- Bozkurt, Salih. "Ailenin Değişen Yapısı ve Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir Analiz." *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 7, sy. 1 (2023): 145-160.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-Sahîh* nşr: Muhammed Zübeyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Beyrut: Daru tavki'n-necât, 1422/2001.
- Canan, İbrahim. "İslam Hukukunda Boşanma ve Modern Uygulamalar Arasındaki Farklar." *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 12, sy. 2 (2022): 89-110.
- Cessâs, Ebû Bekir Ahmed b. Ali. *Ahkâmü'l-Kur'an*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. "Aile ve Dini Rehberlik Büroları Çalışma Raporu". Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2021.
- Dirlikyapan, Nuran. *Aile Psikolojisi ve Çocuk Eğitimi*. Ankara: Vadi Yayınları, 2017.
- Ebû Hayyân el-Endelüsî, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. *et-Tefsîrû'l-bahrü'l-Muhîd*. Lübnan: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2010.
- Ebu Zehra, Muhammed. *İslam'da Aile Hukuku*. Çev. M. E. Dönmez. İstanbul: Ensar Yayınları, 1999.
- Elmalılı, Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Yayınları, 2019.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed, el-Fîrûzâbâdî. *el-Müfredatu Fî Ğarîbi'l-l-Kur'an*. (Beyrut: Dâr İhyâ'ü't-Türâs el-İslâmî, 1419/1998),
- Genç, Özge. *Tek Ebeveynli Ailelerin Yaşadığı Sorunların İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 2019), 55.

⁷³ Ebu Zehra, *İslam'da Aile Hukuku*, 89; Rahman, *İslam ve Çağdaşlık*, 74.

- Güngör, Halil. “Fıkhn Kadına Yaklaşımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”. *MÜİFD (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi)* 48, no. 1 (2017): 31–48.
- İbn Âşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. Tunus: ed-Darü't-Tûnisîyye, 1984.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *el-İsâbe Fî Temyîzi's-Sahâbe*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- İbni Kesir, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*. Beyrut: Darü'l-Ma'rife, 1969.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Tabakâtü'l-Kübrâ*. Çev. Z. Pakalın. İstanbul: Kervan Yayınları, 1985.
- Karâdâvî, Yusuf. *İslam'da Sosyal Adalet*. Çev. Selahattin Gümü. İstanbul: Beyan Yayınları, 2006.
- Karaman, Hayrettin. *İslam Hukuku Açısından Aile*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-Şanâ'i' Fî Tertîbi's-Şerâ'i'*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986.
- Köseoglu, Armağan S. - Yıldız, Yelda. “Tek Ebeveynli Çocukların Yaşam Deneyimleri”. *HAYEF Journal of Education* 15/2 (Kasım 2018), 80-98.
- Kurtûbî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî ve İbrahim Atfîş, 20 cilt. Kahire: Darü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*. Çev. Muhammed Ali Sâbûnî. Kahire: Dâru's-Şurûk, 2003.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhimü'l-Kur'an*. Çev. Muhammed Han Kayani. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- McLanahan, Sara ve Gary Sandefur. *Growing Up with a Single Parent: What Hurts, What Helps*. Cambridge: Harvard University Press, 1994.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmiü's-sahih (Sahîhu Müslim) tercümesi*, trc: Mehmet Sofuoğlu. İstanbul: İrfan Yayınevi, 2014.
- Nazlı, Serap ve Seçil Kiye, “Tek Ebeveynli Ailenin Boşanmaya Uyumunu Destekleme: Olgu Sunumu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 51 (2021), 473.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*. 4 cilt. Beyrut: Darü'n-Nefais, 2000.
- Rahman, Fazlur. *İslam ve Çağdaşlık*. Çev. Mehmet Aydın. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî. *et-Tefsirü'l-Kebir Mefâtihü'l-Ğayb*. 32 cilt. Beyrut: Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1999.
- Sarikoyuncu, Ali. *H. Muhammed'in Aile Hayatı*. Konya: Diyanet Yayınları, 2005.
- Smart, Carol. *The Changing Experience of Childhood: Families and Divorce*. Cambridge: Polity Press, 2003.
- Stacey, Judith. *In the Name of the Family: Rethinking Family Values in the Postmodern Age*. Boston: Beacon Press, 1996.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî. *Fethü'l-kadir el-Cami Beyne Fenneyir-r-Rivayeti ve'd-Dirayeti Min İlmi't-Tefsir*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye. 1415/1994.

- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî. *et-Tefsirü't-Taberî Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'an*. thk. Abdullah b. Abdilmuhsin et-Türkî, 26 cilt. Kahire: Daru Hicr, 2001.
- Turmuş Elif Dere ve Özgür Kahya Nizam, "Türkiye'de Değişen Aile Dinamiklerinin Boşanma ile Oluşan Tek Ebeveynli Aileler Üzerinden Değerlendirilmesi: Eskişehir Örneği", *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 8/6 (2025), 400.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Azim Yayınları, 2019.
- Zemâhşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşaf an Hakaikü't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucuhi't-Te'vil*. Lübnan: Darü'l-Ma'rife, 2009.
- Züheylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslamî ve Edilletühû*. Dımaşk(Şam): Dâru'l-Fıkr, 1997.